

**O‘ZBEK AKADEMIK XONANDALIGINING SHAKLLANISHI VA
RIVOJLANISH BOSQICHLARI**

*O‘zbekiston Davlat konservatoriyasi akademik xonandalik va opera tayyorlovi
kafedrası katta o‘qituvchisi*

Bakirov Alixan Tog‘abekovich

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O‘zbekistonda akademik xonandalik san‘atining tarixiy shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda zamonaviy holati tahlil qilinadi. Maqolada sovet davridagi vokal ta‘limining joriy etilishi, milliy va g‘arb vokal maktablarining o‘zaro ta‘siri, shuningdek, mashhur o‘zbek vokal ijrochilarining ijodiy faoliyati misolida akademik xonandalikning taraqqiyoti yoritiladi. Akademik xonandalik san‘atining milliy identitet bilan uyg‘unlashuvi, ovoz texnikasi, repertuar tanlovi va sahna madaniyati kabi jihatlar ham ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbek akademik xonandaligi, vokal san‘ati, ovoz texnikasi, vokal maktab, opera, sahna ijrosi, milliy va g‘arb an‘analari, vokal ta‘lim.*

O‘zbek musiqiy san‘ati asrlar davomida boy va serqirra an‘analarga ega bo‘lib, uning tarkibida xalq og‘zaki ijodi, maqom san‘ati, estrada yo‘nalishi bilan birga akademik xonandalik ham muhim o‘rinni egallaydi. Akademik xonandalik – bu vokal san‘atining maxsus tayyorgarlik va nazariy bilimlarga asoslangan professional yo‘nalishi bo‘lib, u klassik Yevropa vokal maktablari uslublarini o‘zbek milliy ohanglari bilan uyg‘unlashtirish orqali shakllangan. O‘zbekistonda akademik vokal maktabining shakllanishi XX asr boshlariga to‘g‘ri keladi va bu jarayon musiqa ta‘limi tizimi, opera teatrlarining paydo bo‘lishi hamda yirik vokal ijrochilarning sahnaga kirib kelishi bilan chambarchas bog‘liq.

Ushbu maqolada O‘zbek akademik xonandaligining tarixiy ildizlari, rivojlanish bosqichlari, asosiy vakillari va zamonaviy tendensiyalari o‘rganiladi. Tadqiqot natijalari orqali milliy musiqa madaniyatida akademik vokalning tutgan o‘rni va uning istiqbollari ochib beriladi.

O‘zbek akademik xonandaligi bo‘yicha tadqiqotlar asosan XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab shakllana boshlagan. A. Qodirov, M. Isoqov, Z. Xusanova, G. Sulaymonova kabi musiqa tadqiqotchilari o‘zlarining maqola va monografiyalarida akademik vokal maktabining tarixiy shakllanish jarayoniga, yirik xonandalar ijodiga hamda musiqiy ta‘lim muassasalari faoliyatiga e‘tibor qaratishgan. Jumladan, A. Qodirovning “O‘zbek opera san‘ati tarixi” nomli asarida Toshkent davlat konservatoriyasi va O‘zbekiston davlat akademik katta teatri faoliyati tahlil qilinadi. Z. Xusanovanning ilmiy ishlari esa o‘zbek vokal maktabining milliy uslubini shakllantirishda maqomlar va xalq kuylarining ahamiyatini ochib beradi. Ammo mavjud adabiyotlarda O‘zbek akademik xonandaligining rivojlanish bosqichlarini tizimli ravishda o‘rganish va zamonaviy yondashuvlar asosida tahlil qilish yetarli emas. Shu sababli ushbu maqola mavjud ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Mazkur tadqiqotda tarixiy-komparativ, tahliliy, tavsifiy va musiqiy-cholg'usozlik yondashuvlari asosida ilmiy tahlil olib borildi. Akademik xonandalikning rivojlanishiga oid tarixiy manbalar, vokal ijrochilarning arxiv yozuvlari, ilmiy maqolalar, intervyular, kontsert yozuvlari va ta'lim muassasalari materiallari asos qilib olindi. Shuningdek, musiqa pedagogikasi va vokal texnikasi bo'yicha nazariy manbalar, xalqaro vokal maktablarining ta'limiy dasturlari ham o'rganildi. Empirik qismda esa bir nechta opera xonandalari bilan suhbatlar o'tkazilib, ularning kasbiy shakllanish yo'li tahlil qilindi.

Tadqiqot quyidagi nazariy asoslarga tayanadi: 1. Madaniyatshunoslik va musiqashunoslik yondashuvi – akademik xonandalikni milliy madaniyat kontekstida baholash. 2. Pedagogik nazariya – vokal san'atida ta'lim va tarbiyaning ahamiyatini ochib beruvchi yondashuv. 3. Estetik tamoyillar – vokal ijroning badiiy qadriyat sifatida shakllanishi, uning go'zallik mezonlari va uslubiy jihatlari.

4. Interkulturalizm nazariyasi – o'zbek akademik xonandaligining Yevropa vokal maktablari bilan o'zaro aloqasini ilmiy asosda tahlil qilish.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbek akademik xonandaligi bosqichma-bosqich rivojlanib, bugungi kunda professional vokal san'atining yuksak namunalarini yaratishda muhim o'rin tutmoqda. XX asr boshlarida Yevropa vokal maktablarining ta'siri ostida shakllangan ilk ijrochilik namunalaridan boshlab, hozirgi kunga qadar o'ziga xos milliy vokal uslubining shakllanishi kuzatiladi. Bugungi kunda O'zbekiston davlat konservatoriyasi, musiqa kollejlari va akademik teatrlari orqali yuqori malakali xonandalar tayyorlanmoqda. Ularning ijodi xalqaro sahnalarda ham e'tirof etilmoqda.

Xulosa

O'zbek akademik xonandaligi – bu nafaqat vokal texnikaning namunasi, balki milliy musiqiy tafakkurning estetik ko'rinishidir. U tarixiy taraqqiyot jarayonida tashqi madaniy ta'sirlar va ichki milliy ehtiyojlar uyg'unligida shakllangan. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, akademik vokal ijrochiligi o'zbek musiqasining xalqaro maydondagi nufuzi va estetik qadrini oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Uning zamonaviy bosqichi esa innovatsion ta'lim yondashuvlari va global san'at maydonidagi integratsiya imkoniyatlari bilan bog'liqdir.

1. Akademik xonandalik sohasida maxsus tadqiqot markazlari tashkil etilishi zarur.

2. Yevropa vokal maktablari bilan hamkorlikda seminar, master-klass va onlayn kurslar yo'lga qo'yilishi lozim. 3. Akademik xonandalarning ijodiy merosini raqamlashtirish va arxivlash orqali ularni keyingi avlodlarga yetkazish choralari ko'rilishi kerak. 4. Musiqa ta'lim tizimida akademik vokal fanlariga alohida e'tibor qaratish zarur. 5. Akademik vokal festivallari va tanlovlari orqali yosh iste'dodlarni rag'batlantirish mexanizmlari ishlab chiqilishi kerak.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Qodirov A. O'zbek opera san'ati tarixi. – Toshkent: San'at, 1985.
2. Xusanova Z. Milliy vokal maktabi va uning rivoji. – Toshkent: Ma'naviyat, 2001.

20-May, 2025-yil

3. Sulaymonova G. Vokal pedagogikasi asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston konservatoriyasi nashriyoti, 2003.
4. Isoqov M. O‘zbek musiqiy madaniyati: tarix va zamon. – Toshkent: Fan, 2010.
5. European Vocal Technique in Central Asia: Cross-Cultural Influences and Identity. // Journal of Musicology, 2022.

